

Izvorni znanstveni rad (Original scientific paper)
929 Sladović E.
94(497.6) 1906/1918”

AMILA KASUMOVIĆ

Čovjek iz sjene: Eugen Sladović pl. Sladoevički

Apstrakt: U radu se nastoji ukazati na pojedine segmente činovničkog života u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske uprave, na primjeru djelovanja Eugena Sladovića. Na osnovu dostupne građe nastojala se izvršiti rekonstrukcija njegovih svakodnevnih kancelarijskih aktivnosti, odnosa s domaćim stanovništvom, posvećenost pisanju i profesorskom pozivu. Iako nije spadao u red visokopozicioniranih službenika, Sladović se izdvojio iz činovničke mase činjenicom da je dao značajan doprinos razvitku historije države i prava u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Eugen Sladović, činovništvo, Zemaljska vlada, državno pravo, Austro-Ugarska

Abstract: The paper attempts to highlight certain segments of clerical life in Bosnia and Herzegovina during the Austro-Hungarian administration, on the example of Eugen Sladović. On the basis of available sources we attempt to reconstruct the daily routines of his office activities, relations with the domestic population, his dedication to writing and the teaching profession. Even though he was not considered a high-ranking official, Sladović stood out from the clerical mass since he gave a significant contribution to the development of the history of state and law in Bosnia and Herzegovina.

Key words: Eugen Sladović, clerks, Provincial government, state law, Austro-Hungary

Do sada su u bosansko-hercegovačkoj historiografiji o Eugenu Sladoviću uglavnom pisali pravници, bilo da su isticali njegov doprinos izrastanju historije države i prava u naučnu i nastavnu disciplinu u Bosni i Hercegovini,¹ bilo da su davali osvrt na

---

¹ Mustafa Imamović, “Izgradnja historije države i prava Bosne i Hercegovine kao nacionalne naučne i nastavne discipline do kraja tridesetih godina XX stoljeća”, *Ljudska prava*-Revija za ljudska prava, god. 3, br. 1-4, Sarajevo, 2002, 13-19; Amra Mahmutagić, “Počeci europske pravne misli i njihov uticaj na modernu pravnu misao u Bosni i Hercegovini”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 44, 2/2007, Split, 2007, 299-303. Treba naglasiti da je riječ o vrlo kratkim prilozima, gdje je Sladoviću poklonjeno malo prostora.

njegov doprinos određenom segmentu pravne struke.² Stoga je Sladovićevo profil pravnika manje-više poznat, ali je period njegove službe, kao činovnika Zemaljske vlade u austro-ugarskom periodu, ostao izvan historiografskih razmatranja. O činovničkom sloju društva u Bosni i Hercegovini na prijelomu 19. i 20. stoljeća se pisalo općenito.³ Međutim, činovništvo je ostalo oslikano u obrisima i depersonalizirano: kako su ti ljudi zaista živjeli, kako je protjecao njihov život u tuđoj zemlji, kako su provodili slobodno vrijeme, samo su neka od pitanja pred kojima bi se trebao naći istraživač. Poželjna vrsta izvora, koja bi nam omogućila uobličavanje odgovora na postavljena pitanja, bili bi memoari pojedinaca-činovnika. U Sladovićevom slučaju smo se morali osloniti na službene dokumente, koji istina, nude ograničene informacije, ali su bili korisni pri rekonstruiranju njegova života u Bosni i Hercegovini u navedenom periodu. Zašto od svih činovnika baš Eugen Sladović pl. Sladoeivički? Sladović nije spadao u red visokih vladinih zvaničnika, ali, opet, nije bio ni običan činovnik. Njegova fasciniranost pravom i pisanjem ga izdvaja u odnosu na ostale činovnike. Bio je izuzetno kvalificiran, dobro je poznao pravo, običaje i ljude Bosne i Hercegovine i samoinicijativno je priređivao priručnike, udžbenike, članke i slične sadržaje koji su bili izuzetno važni za razvoj upravnog i državnog prava u Bosni i Hercegovini. Iako je Sladović mnogo više stvarao po povratku u Zagreb, naša ideja je bila da predstavimo njegov rad i djelovanje u periodu kada je bio službenik Zemaljske vlade u Sarajevu (1906-1918).

Eugen Sladović je rođen 22. novembra 1882. godine u Jelsi na Hvaru. Srednju školu i studij prava je završio u Zagrebu.⁴ Nakon okončanog studija prava stupio je u upravnu službu u Bosni i Hercegovini 1906. godine gdje se zadržao do kraja Prvog svjetskog rata.⁵ Predavao je na Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu u periodu između 1915. i 1920. godine. Po povratku u Zagreb je predavao bosansko pravo na Pravnom fakultetu od 1921. do 1930. godine.⁶ Bio je i redovni profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole punih dvadeset godina (1925-1945), pri čemu je obavljao i slijedeće funkcije vezane za ovu ustanovu: predstojnik Pravno-političkog instituta (1931), dekan Ekonomsko-komercijalne visoke škole (1934/36.) i

² Enes Durmišević, "Officials specialized in Shari'ah Law during the Austro-Hungarian Period in Bosnia i Herzegovina (1878-1918)", *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, International Edition 3, Beograd, 2010, 54-67.

³ Ferdinand Schmid, *Bosnien und die Hercegovina unter der Verwaltung Österreich-Ungarns, Veit & Comp.*, Leipzig, 1914, 54-73; Todor Kruševac, *Sarajevo pod austro-ugarskom upravom*, Muzej grada Sarajeva, Sarajevo, 1960, 15-35; Hamdija Kreševljaković, *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave (1878-1918)*, Arhiv grada Sarajeva, Sarajevo 1969, 37-39.

⁴ *Pravni fakultet u Zagrebu*, knj. III, *Nastavnici Fakulteta*, sv. 2, (ur: Željko Pavić), 1874-1926, Pravni fakultet, Zagreb 1997, 543.

⁵ *60 godina Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1980, 288. Postoji podatak da je u upravnoj službi ostao do 30. septembra 1920. Arhiv Bosne i Hercegovine (Dalje: ABiH), *Zbirka personalnih dosjea-Eugen Sladović pl.Sladoeivički*.

⁶ *Pravni fakultet u Zagrebu*, knj. III, 543.

rektor (1938/44). Nakon sloma Nezavisne države Hrvatske uklonjen je sa sveučilišta. Umro je 8. oktobra 1960. godine.⁷ Pored maternjeg, Eugen Sladović je aktivno poznao njemački i italijanski jezik. Izjašnjavao se kao rimokatolik. Bio je oženjen i u vrijeme službe u Bosni i Hercegovini je imao jedno dijete.⁸

Sladovićevo službovanje u Bosni i Hercegovini je počelo 1906. godine i nije išlo pravolinijskom putanjom. Bio je često premještan, a iskustvo je sticao po seoskim kotarskim uredima, kotarskim ispostavama, pri Zemaljskoj vladi, da bi se opet vraćao službovanju pri nižim organima vlasti. U službu je primljen 25. juna 1906. godine. Imenovan je perovodnim vježbenikom (*Conzeptspraktikant*)⁹ pri seoskom kotarskom uredu u Banja Luci 19. jula 1906. godine.¹⁰ Nakon manje od dvije godine službovanja unaprijeđen je u funkciju političkog pristava (*Adjunkt*, II) drugog razreda pri istom seoskom kotarskom uredu u Banja Luci.¹¹ Jedno kratko vrijeme je bio premješten da radi pri Zemaljskoj vladi, da bi ponovo bio vraćen seoskom kotarskom uredu u Banja Luci.¹² Uskoro je bio unaprijeđen u političkog pristava prvog razreda.¹³ Kotarskoj ispostavi u Doboju je prebačen 1911. godine. Tamošnji upravnik ekspoziture, Schreiber, je bio već u godinama, ali je bio i ocijenjen kao službenik pogodan da mu se povjeri uprava kotara. Budući da je Sladović bio profiliran kao službenik sa dobrim kvalifikacijama, dobrom izobrazbom u upravnoj službi, te pogodnim za samostalnu upravu, povjereno mu je vođenje kotarske ekspoziture u

⁷ Isto, 544-545. Usp. *60 godina Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 288.

⁸ ABiH, *Zemaljska vlada (ZV)*, 1911, š. 10-556, br. 33 987.

⁹ Za ovakvu vrstu službenika se tražilo apsolviranje praktičnog ispita za političko-administrativnu službu. Ispit je uveden naredbom Zemaljske vlade od 8. augusta 1910. godine i bio je potreban kako radi dostizanja stalnog službenog namještenja, tako i radi dostizanja službenog namještenja iz IX platnog razreda u političkoj službi. Da bi se moglo pristupiti ovom ispitu, koji je bio podijeljen na pismeni i usmeni dio, morala se provesti najmanje jedna godina na mjestu vježbenika. Ferdinand Schmid, *Bosnien und die Hercegovina unter der Verwaltung Österreich-Ungarns* 60.

¹⁰ Dekret Zemaljske vlade od 19. jula 1906, br. 121 879. Usp. ABiH, ZMF, 1906, br. 8392. Pregovori oko primanja Sladovića u službu su počeli još u aprilu 1906. godine. ABiH, ZV 1906, š. 5-1412. Fajl sadrži prepisku Zemaljske vlade i Zajedničkog ministarstva finansija u pogledu ovog predmeta kao i slučaja perovodnog vježbenika Nagy-a koji je ocijenjen kao nepodoban za službu. Priložena je i Sladovićevo zakletva pri stupanju u službu 25. juna 1906. godine.

¹¹ Dekret Zemaljske vlade od 22. januara 1908, br. 11 983. Usp. ABiH, ZMF, 1908, br. 1460. na košuljici ovog dokumenta je zapisan vrlo značajan komentar da za oslobođena mjesta perovodnih vježbenika nema domaćih interesanata i da se isti ne očekuju u dogledno vrijeme. Domaći juristi nisu imali potrebne kvalifikacije, te se zbog toga trebalo pribjegavati dovođenju ljudi iz Monarhije.

¹² Pri Zemaljskoj vladi je radio u periodu od 3. septembra 1909. do 11. februara 1910. godine. Pogledati naredbe Zemaljske vlade br. 39 747 i 27 508. Usp. ABiH, ZMF, 1909, br. 3476. Sladović je bio pozvan kao zamjena vladinom koncipisti Sokrates Petroviću, koji je bio imenovan za kotarskog predstojnika u Konjicu. Na raniju poziciju je vraćen naredbom od 11. februara 1910. Usp. ABiH, ZMF, 1910, br. 2624. Ovo premještenje je također bilo uslovljeno pomjeranjima nekih drugih službenika. Konkretno, premještaj Nikole Ladića iz kotarskog u okružni ured u Banja Luci.

¹³ ABiH, ZMF, 1910, br. 12 467 i 16 416.

Doboju.¹⁴ Upravu kotarske ekspoziture je preuzeo 29. aprila 1911. godine.¹⁵ Dvije godine kasnije je opet bio vraćen na službu pri Zemaljskoj vladi.¹⁶ Bio je dodijeljen V odjeljenju (Bogoštovlje i nastava), uz godišnju platu od 2800, te doplatak od 1200 K, koji mu se od 1. oktobra 1913. trebao isplaćivati putem Bosansko-hercegovačke poštanske štedionice u Sarajevu u jednakim mjesečnim obrocima unaprijed. Također, bio mu je obezbijeđen i predujam za putne troškove u iznosu od 500 K. Sladović je novom položaju trebao pristupiti 15. novembra 1913. godine.¹⁷

Sladović je od strane nadređenih redovno ocjenjivan kao marljiv i odgovoran službenik. Također, nerijetko je isticana i njegova kvalificiranost za posao koji obavlja. Krajem 1910. godine se odlučio podnijeti molbu za primanje u definitivnu civilnu upravnu službu. U prilog njegovoj molbi su išle osobine izražene u toku dotadašnjeg službovanja.¹⁸ Negdje u isto vrijeme Sladović je bio unaprijeđen u IX platni razred, te je 1. decembra 1913. prebačen na viši platni stepen.¹⁹

Iako je Sladović dosta radio, njegov život u Bosni je morao značiti puno više od pukog službovanja. Međutim, na osnovu dostupne građe je teško rekonstruirati njegov društveni život i svakodnevnicu. Prilikom posjete Franje Josipa Bosni i Hercegovini, dr. Sladović je bio prisutan na večeri u Konaku, uz druge istaknute ličnosti, koja je održana treći dan posjete, odnosno 1. juna 1910. godine.²⁰ Međutim, Sladović je puno više dolazio u dodir sa “običnim ljudima”, uglavnom zbog prirode posla kojim se bavio. Taj kontakt je imao i pozitivne i negativne trenutke koji su ostali zabilježeni u službenim dokumentima. Sladović je 1912. godine bio pod lupom javnosti zbog interpelacije koju je protiv njega Zemaljskoj vladi podnio narodni poslanik dr. Ljubo Simić. Srž problema se sastojao u tome da je Sladović na jedan dopis, koji je bio sastavljen

¹⁴ ABiH, ZMF, 1911, br. 4378.

¹⁵ ABiH, ZV, 1911, š. 10-556, br. 106 181.

¹⁶ ABiH, Zbirka personalnih dosjea-Eugen Sladović pl.Sladoevički.

¹⁷ ABiH, ZV, 1913, š. 10-589/5, br. 286 879 i 234 386.

¹⁸ ABiH, ZV, 1911, š. 10-556, br. 33 987. Na žalost, nije priložen odgovor Zemaljske vlade na ovu molbu.

¹⁹ ABiH, ZV, 1913, š. 10-589/5, br. 304 442. Plaće službenika su bile podijeljene u XI razreda. Unutar svakog razreda su postojali platni stepeni. Što znači da dva činovnika iz istog razreda nisu morala nužno imati i istu plaću. Nakon isteka tri godine provedene u određenoj funkciji, postizao se viši platni stepen unutar istog razreda. Nakon što je službenik prošao sve platne stepene unutar jednog razreda, što je podrazumijevalo i određeni broj godina provedenih u službi na određenoj poziciji, prelazio je u slijedeći. Najniži je bio XI razred, sa rasponom plata od 1600 do 2200 K. U X razredu plate su se kretale između 2200 i 2800, a u IX između 2800 i 3600 K. Naredba Zemaljske vlade od 17. juna 1908, br. 104 322. Dosta nesređene prilike vezane za činovničke plaće regulirane su 1896. godine i to tako da se podudaraju sa plaćama c.kr. državnih austrijskih činovnika. Doplaci bosanskohercegovačkih činovnika u Sarajevu su bili jednaki onima u Beču. Za drugi platni stepen je trebalo proteći 5, a za prvi deset godina službe. Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine, Kraljevska zemaljska štamparija, Zagreb, 1906, 28.

²⁰ Zijad Šehić, *U mojoj Bosni. Povodom stogodišnjice posjete cara Franje Josipa I Bosni i Hercegovini od 30. maja do 4. juna 1910*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013, 103.

i napisan ćirilicom, odgovorio latinicom. Zbog toga je bio optužen za nepoštivanje ćirilice i loš odnos prema pravoslavnom stanovništvu.²¹ Zemaljska vlada je pokrenula istragu koja je pokazala da Sladović nije bio pristrasan prema pravoslavnom dijelu stanovništva. Istina, pokazalo se i da nije djelovao u duhu okružnice Zemaljske vlade od 5. oktobra 1909, br. 155 898, kojom je bilo određeno da se na dopise odgovara onim pismom kojim su isti i bili sastavljeni. Međutim, ti Sladovićevi propusti nisu dovedeni u vezu njegova eventualnog negativnog stava prema ćirilici ili pravoslavnom stanovništvu, nego su, prema mišljenju Zemaljske vlade, bili izričito vezani uz količinu posla koju je Sladović obavljao. Zbog toga je Zemaljska vlada bila mišljenja da na interpelaciju i ne treba odgovarati, ali je Zajedničko ministarstvo finansija insistiralo na kratkom odgovoru.²² Odgovor je zaista dat u duhu uputa Zajedničkog ministarstva. Bio je kratak i išao je tragom priznanja neispravnosti u Sladovićevom postupku, ali se ta neispravnost opravdala "vrevom poslova".²³ Pored ovoga, bilo je i svjetlijih trenutaka, koji su zabilježeni 1913. godine. Tada je grupa građana iz Dervente, na čelu sa tadašnjim gradonačelnikom Šemsibeg Abdulah Efendićem, podnijela molbu Zemaljskoj vladi da u slučaju promjene kotarskog predstojnika u Derventi, na ovu poziciju bude imenovan Sladović, koji je stekao poštovanje i simpatije naroda "bez razlike vjere, bez razlike narodnosti i staleža te položaja". Uz navedeno su bile istaknute i neke njegove osobine: marljivost, odgovornost, te poznavanje mjesnih prilika i ljudi.²⁴ I u Sarajevu je Sladović dolazio u dodir sa običnim ljudima, istina, po službenoj dužnosti. Kada je u decembru 1916. godine umro podvornik Šerijatske sudačke škole, Muharem Katica, Zemaljska vlada je poslala upravo Sladovića kao svog predstavnika na dženazu.²⁵

Pretjerana opterećenost poslom se odrazila na Sladovićevo zdravstveno stanje. Od 1911. godine je moguće pratiti njegovu stalnu borbu sa bronhijalnim katarom (bronhitisom), koji se javio nakon preležane influence. Prema liječničkom savjetu, bio mu je potreban oporavak u mjestu blage klime, u trajanju od više sedmica. Odlazak na, kako se ponekad i ističe, zasluženi odmor, bio je često vezan uz stres oko putnih i drugih troškova, te oko pronalaženja službenika koji bi preuzeo vođenje poslova u Sladovićevom odsustvu. Njegova bolest je bila otežavajući faktor do početka Prvog svjetskog rata. Poslije ovog perioda ne nalazimo više informacija o tome.²⁶

²¹ ABiH, ZMF, 1912, br. 2320.

²² Isto.

²³ Stenografski izvještaji o sjednicama Bosansko-hercegovačkog Sabora 1912/13, Prilozi, III Zasedanje, 15.

²⁴ ABiH, ZV, 1913, š. 10. 589/5, br. 236 476. Dokument nije datiran.

²⁵ ABiH, Šerijatska sudačka škola Sarajevo (1887-1945), k. 49 (odnosi se na period 1888-1937), Dešavanja u školi 1916/1917.

²⁶ ABiH, ZV, 1911, š. 10-556, br. 290 172 i 272 987; 1912, š. 10-600 (dva telegrama vezana za dopust); 1913, š. 10-589/5, br. 215 923 (Ovaj put mu je dodijeljena i novčana potpora od 200 K); 1914, br. 203 220.

Naredbom Zemaljske vlade br. 60 802, od 21. aprila 1916. godine, Sladović je bio dodijeljen Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu radi držanja nastave na predmetima državno i upravno pravo.²⁷ “Nastavničkom zboru” se pridružio 25. aprila, jer je dan ranije prestao sa radom sudski savjetnik J. Čukac. Nastavu iz spomenutih predmeta je držao učenicima III-3 i IV-2 razreda, pet sati sedmično.²⁸ U Šerijatskoj sudačkoj školi je djelovao do sredine 1920. godine.²⁹

Jedna od najzanimljivijih aktivnosti, koja Sladovića izdvaja u odnosu na ostale činovnike, jeste njegova posvećenost pisanju. Ovdje smo se posvetili onome što je pisao do kraja Prvog svjetskog rata. Dosta članaka je 1917. i 1918. godine objavljivao u Sarajevskom listu. U periodu između 1915. i 1918. je objavio tri knjige: 1. Priručnik zakona i naredaba za upravnu službu u Bosni i Hercegovini (vjerovatno izašla 1915); 2. Upravna nauka i upravno pravo Bosne i Hercegovine (1916), te Subjektivna javna prava državljana i njihovo zakonsko uređenje u objema državama Austro-Ugarske Monarhije (1918).³⁰

Sladović je sam došao na ideju da sastavi Priručnik zakona i naredaba (u daljem tekstu Priručnik) u interesu političko-administrativne službe. Želio je ovaj Priručnik samostalno izdati, uz odobrenje Zemaljske vlade, dodjelu novčane subvencije i prethodnu provjeru djela koje je sastavio. Zemaljska vlada je bila stava da bi provjera Priručnika iziskivala dosta vremena, a predstavljala bi i finansijski trošak, jer bi se licima koja bi djelo pregledala morao isplatiti honorar. Bila je spremna podržati izdavanje djela uz autorovu odgovornost, bez klauzule “Izdato sa odobrenjem Zemaljske vlade”, jer djelo ne bi bilo podvrgnuto pregledu. Kada je u pitanju novčana potpora, Zemaljska vlada je bila spremna otkupiti veći broj primjeraka Priručnika, u slučaju da Sladović sam poduzme reviziju rukopisa.³¹ Nakon što je djelo 1915. godine ugledalo svjetlo dana, Sladović se posvetio novom projektu koji je podrazumijevao prevođenje Priručnika i na njemački jezik. Posao je želio poduzeti sam, uz honorar koji bi iznosio 5000 K. Ovog puta je Zemaljska vlada bila spremna podržati Sladovićev projekat, budući da

²⁷ Polaznici ove škole nisu izučavali samo predmete orijentalno-islamske orijentacije, nego i one karakteristične za evropski srednjoškolski sistem. Za ovaj drugi dio gradiva su bili angažirani učitelji iz javnih srednjih škola i rjeđe zemaljski činovnici kao honorarni učitelji. Srećko Džajca, *Bosna i Hercegovina u austrougarskom periodu (1878-1918)*, Ziral, Mostar-Zagreb 2002, 137. Osim što su bili osposobljavani da preuzmu službu šerijatskih sudija, polaznici ove škole su stjecali i opće obrazovanje za službenike u javnom životu. Hajrudin Ćurić, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918*, Veselin Masleša, Sarajevo 1983, 262.

²⁸ ABiH, ŠŠ (1887-1945), k. 49, Spisak nastavničkog zbora; Dešavanja u školi 1915/16.

²⁹ Spomenica Šerijatske sudačke škole u Sarajevu (1887-1937), Islamska dionička štamparija, Sarajevo 1937, 70.

³⁰ Pravni fakultet u Zagrebu, IV, Građa za bibliografiju nastavnika Fakulteta, sv. 1, 1776-1926, Zagreb 1997, 591 i 593. Posljednja navedena knjiga nam nije bila dostupna.

³¹ ABiH, ZMF, 1914, br. 136 (Priložen dopis Zemaljske vlade od 25. decembra 1913. godine). Zajedničko ministarstvo finansija je podržalo vladin stav o ovom pitanju.

je na ranijim radio posve sam. Osim toga, smatralo se da je postojanje jednog takvog Priručnika i na njemačkom jeziku više nego poželjno.³² Iz Sladovićevehi kasnijih dopisa se može vidjeti da je imao podršku visokih službenika Zemaljske vlade da se Priručnik prevede na njemački jezik, pogotovo što je on namjeravao i sadržajno proširiti Priručnik na njemačkom jeziku, te dati potpun sadržaj određenih naredbi. Djelo je do kraja 1917. godine bilo i gotovo, a Sladović je bio spreman isto predati Zemaljskoj vladi uz isplatu nešto većeg honorara: 10 000 K uz prelazak prava vlasništva njemačkog izdanja na Zemaljsku vladu.³³ Sladović je visinu traženog honorara pravdao činjenicom da se nije radilo o pukom prijevodu Priručnika na njemački jezik, nego i o proširenju sadržaja, te činjenicom da bi bio spreman prodati autorska prava. Zemaljska vlada je bila svjesna svih navedenih činjenica i zagovarala je otkup autorskih prava od Sladovića, te izrazila namjeru Zajedničkom ministarstvu finansija da djelo štampa u 1500 primjerkara budući da se djelo doživljavalo kao novina u koju je uloženo puno truda i iz kojeg se vidi stručnost autora. Osim toga, sve što je bilo bitno za upravno pravo Bosne i Hercegovine našlo se na jednom mjestu.³⁴ Zajedničko ministarstvo finansija je smatralo da ovo djelo ne može biti štampano iz više razloga: honorar je bio previsok (već su prije istakli ocjenu da prevođenje ne može iznositi 5000, nego 3240 K), javila bi se potreba da se djelo izda i na mađarskom jeziku što bi bilo povezano sa novim troškovima, a tu su bila i djela nekih drugih službenika koja su također čekala određene subvencije, i to dugo vremena.³⁵ Tako Priručnik preveden na njemački jezik nikada nije bio štampan. U Sladovićevoj zaostavštini su pronađeni korekturni arci sa rukopisnim ispravcima, koji se odnose na ovo djelo.³⁶

“Priručnik zakona i naredaba za upravnu službu u Bosni i Hercegovini” na zemaljskom jeziku je objavljen, kako je i bilo dogovoreno sa Zemaljskom vladom, u vlastitom izdanju autora, uz svesrdno zalaganje vladinog komesara za glavni grad Sarajevo, dr. Edmunda Gerdea. Djelo je posvećeno vladinom savjetniku Mihajlu Murku. Autor je u Predgovoru naglasio kako se u svakodnevnom obavljanju poslova osjećalo “pomanjkanje jedne priručne knjige, koja bi sadržavala sve danas na snazi stojeće zakonske i naredbene propise.” Sakupljena građa je složena po abecednom redu radi lakšeg snalaženja. Neki važniji propisi su dati u ekstenzivnom obliku, jer su bili češće u upotrebi. Pored onih zakona i naredbi koji su bili objavljeni u “Glasniku zakona i naredaba” je uz broj i datum objave bila navedena i stranica u Glasniku. Na 421 stranici, koliko je imao Priručnik, zahvaljujući kratkom i zbijenom slogu koji je

³² ABiH, ZMF, 1916, br. 7082. (Dopis Zemaljske vlade od 31. maja 1916). Zajedničko ministarstvo je podržalo inicijativu, ali je i istaklo stav da je 5000 K prevelik honorar za prevođenje, te da bi realna cijena iznosila 3240 K.

³³ ABiH, ZMF, 1917, br. 20 492 (Sladović-Zemaljska vlada, 7. septembar 1917).

³⁴ Isto. (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 11. decembar 1917).

³⁵ ABiH, ZMF, 1917, br. 20 492 (Zajedničko ministarstvo-Zemaljska vlada, 7. februar 1918).

³⁶ Pravni fakultet u Zagrebu, IV, 613.

utjecao na uštedu prostora, doneseno je obilje građe pravnog karaktera koja se ticala različitih pitanja: od acetilena, agrarnih propisa, brodarenja, carina, preko kartanja, općina, poljoprivrede do stečaja, špirita i zemljarine. Vrlo je važno naglasiti da je ovo djelo moralo biti od koristi svim službenicima austrougarske uprave, ali je ono prevazišlo autorove intencije i danas je Priručnik jednako tako koristan i istraživačima koji se bave pojedinim pravnim pitanjima iz austrougarskog perioda.

Djelo "Upravna nauka i upravno pravo Bosne i Hercegovine" nastalo je radi potreba Sladovićeve angažmana pri Šerijatskoj sudačkoj školi. Tu se upravno pravo izučavalo prema skriptama koje je izradio Adalbert Schek sve dok 1916. godine nije izašla Upravna nauka.³⁷ Djelo, koje ima 414 strana, je izdala Zemaljska vlada. Autor ga je posvetio reis-ul-ulemi hadži Mehmed Džemaluddin ef. Čuševiću. Upravna nauka je podijeljena na Općeniti i Posebni dio. U Općenitom dijelu (3-66) autor se osvrće na opće karakteristike uprave i daje povijesni presjek postanka unutrašnje uprave i njenog razvoja od starog vijeka do savremenog doba. Posebni dio (66-414) je podijeljen na više poglavlja: Upravno pravo Bosne i Hercegovine, I. Administrativno odjeljenje, II. Financijalno odjeljenje, III. Pravosudno odjeljenje, IV. Privredno odjeljenje, V. Odjeljenje za bogoštovlje i nastavu i VI. Tehničko odjeljenje.³⁸ Poglavlja koja se odnose na pojedina odjeljenja Zemaljske vlade posvećena su analizi njihovih aktivnosti, ingerencija, zadataka i poslova. Posebno je interesantan dio koji se odnosi na opće crte upravnog prava Bosne i Hercegovine (66-113), gdje je dat osvrt na izvore osmanskog zakonodavstva, zakonodavnu vlast u Bosni, bosansko-hercegovački zemaljski sabor, pitanje proglašenja zakona i naredbi, vrhovnu upravu Bosne i Hercegovine (c. i kr. Zajedničko ministarstvo finansija u Beču), Zemaljsku vladu i Računsku komoru Bosne i Hercegovine.³⁹

Sladovićeve djela nastala do 1918. godine su bila izuzetno značajna u svakodnevnoj upravnoj praksi austro-ugarske vlasti, u nastavnom procesu, ali i za opće razumijevanje određenih pravnih pitanja posebno vezanih za Bosnu i Hercegovinu.

* * *

Shvatanje mehanizama funkcioniranja određenog društva u određeno vrijeme olakšano je analiziranjem pojedinih društvenih grupacija i društvenih slojeva. U našoj historiografiji ne postoji studija koja se bavila analizom činovništva u Bosni i Hercegovini u austrougarskom periodu. Struktura službenika, njihovo porijeklo, služba u novoj sredini, život izvan sivila kancelarije predstavljaju samo neka od pitanja o kojima bi se moglo pisati i o kojima je potrebno pisati jer stav nove vlasti o

³⁷ ABiH, ŠSŠ (1887-1945), k. 49, Izvještaji o nastavnim kadrovima 1917. Usp. Hamdija Kreševljaković, *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave*, 46.

³⁸ Eugen Sladović pl. Sladoevički, *Upravna nauka i upravno pravo Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1916.

³⁹ Isto.

svim ovim pitanjima donekle nam rasvjetljava i njenu politiku u Bosni i Hercegovini. Iz naizgled bezlične mase mnogobrojog činovničkog kora pojedinci su se izdigli i istakli zahvaljujući visokim pozicijama i angažmanu u političkom životu zemlje: zemaljski poglavari, civilni adlatusi, vladini savjetnici i sl. Izazov je bio pokušati prodrijeti u svijet običnog činovnika, čovjeka iz sjene. Građa obično nudi osnovne biografske podatke i zabilješke o napredovanju u službi, dok je svakodnevni život ovih ljudi teško rekonstruirati. Sladović se ipak izdvojio iz mase činovnika zahvaljujući svom pisanju i angažmanu na polju moderniziranja prava u Bosni i Hercegovini. Njegovo djelovanje nam govori da on nije bio samo obični činovnik i da je, iako nije bio povezan sa donošenjem važnih političkih odluka, ostavio dubok trag u razvoju modernog prava na tlu Bosne i Hercegovine. Njegova djela su korisna i danas, gotovo stotinu godina poslije: olakšavaju rad povjesničarima koji se bave različitim pitanjima iz povijesti Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom.

Amila Kasumović

*The Man from the Shadows: Eugen Sladović pl. Sladoevički***Summary**

The understanding of mechanisms in which a certain society functions during a specific time is made easier by analysing certain social groups and layers. In our historiography there is no study which deals with the analysis of clerks in Bosnia and Herzegovina during the Austro-Hungarian period. The structure of officials, their origin, service in the new surroundings, their life outside of the drab of the office represent only some of the issues which deserve to be written about because the attitude of the new government on these questions also highlights its policy in Bosnia and Herzegovina. From the seemingly amorphous mass of the numerous clerical corps, individuals rose and stood out by the virtue of their high positions and their engagement in the political life of the country: provincial governors, civil adlatus, government counsellors, etc. The challenge was to attempt to break into the world of the ordinary clerk, the man from the shadows. The sources usually offer the basic biographical information and notes about the advancements in service, whereas the everyday life is much harder to reconstruct. Sladović still managed to stand out from the crowd of clerks due to his writings and his work in the field of modernization of law in Bosnia and Herzegovina. His activities tell us that he was not only an ordinary clerk and that, even though he was not connected to the passing of important political decisions, he left a deep trace in the development of modern law in Bosnia and Herzegovina. His works are useful even today, almost a hundred years later: they simplify the job of historians who deal with different issues from the history of Bosnia and Herzegovina under the Austro-Hungarian administration.